

Проблемні питання сплати страхових внесків до Пенсійного фонду підприємцями, які працюють за спрощеною системою оподаткування

Н. О. ЛАВРУХІНА

головний науковий консультант відділу з соціальних питань та праці Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України

Актуальність проблеми. Особлива увага до системи пенсійного забезпечення у сучасному суспільстві визначається тим, що вона, значною мірою, є запорукою його соціальної, економічної та політичної стабільності. Масштаби пенсійних видатків в Україні вже сьогодні досягають критичної межі. Це вимагає збільшення дотацій з Державного бюджету на погашення дефіциту Пенсійного фонду. Тому, сучасна система пенсійного забезпечення України потребує термінового реагування на ці виклики. Адже зволікання з їх вирішенням призведе до інших проблем, які вже стосуватимуться зниження рівня фінансового забезпечення економічного сектору країни, соціальних програм та ін.. Ці та інші питання обумовлюють необхідність вдосконалення функціонування солідарної системи пенсійного страхування. У зв'язку з цим в українському суспільстві активно обговорюються та часто стають предметом публічних дебатів питання сплати суб'єктами підприємницької діяльності страхових внесків до Пенсійного фонду. Тому, проблеми вдосконалення порядку сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування для суб'єктів підприємницької діяльності, які обрали спрощену систему оподаткування, на даний час, є досить актуальною.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання реформування та вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні розробляли вітчизняні вчені: Н. Борецька, І. Гнибіденко, Б. Зайчук, Е. Лібанова, М. Лазебна, Б. Надточій, В. Мандибуря, М. Папів та інші. Пенсійна реформа досліджується у працях багатьох зарубіжних учених та фахівців, зокрема: М. Вінера, Г. Мак-Тарггарта, В. Роїка, О. Соловійова тощо. Але, незважаючи на значний науковий доробок з питань реалізації політики в сфері пенсійного забезпечення, потребує поглибленого дослідження питання вдосконалення порядку сплати пенсійних внесків фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок) та членами сімей зазначених осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності.

Мета статті. Проаналізувати основні проблеми функціонування солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні та розглянути один із шляхів її стабілізації, що стосується сплати суб'єктами підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок) страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Запропонувати шляхи вдосконалення такого порядку.

Негативні демографічні тенденції, існуюча практика збереження норм раніше діючого законодавства щодо призначення пенсій із зниженням пенсійного віку та інші фактори суттєво вплинули на стабільність функціонування солідарної

пенсійної системи. Вже сьогодні пенсійна система України має досить високу вартість для суспільства. «В Україні один з найвищих у Європі обсяг пенсійних видатків за співвідношенням до ВВП (13,9% у 2007 році, 15,8 % — у 2008 році і понад 18 % — у 2009 році). На 2010 р. пенсійні видатки прогноуються на рівні 17 % до ВВП [1, 7]. «Виклики національній пенсійній системі, пов'язані з процесами демографічного старіння, ще більше посилюються з огляду на ситуацію із можливостями зайнятості населення». Слід зазначити, що рівень зайнятості населення України виявляється надзвичайно низьким порівняно з більшістю європейських країн і складає лише 56,6% [1, 22].

З метою подолання аналогічних проблем більшість країн світу здійснюють реформування своїх пенсійних систем. «Пенсійна реформа — це комплексний, системний захід величезної складності, який потребує високого управлінського потенціалу, поставленого перед необхідністю одночасно вирішувати безліч, як невідкладних поточних завдань так і проблем стратегічного характеру» [2].

Враховуючи досвід реформування пенсійних систем багатьох розвинутих країн, у 2004 році, з набранням чинності законами «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення», в Україні розпочато реалізацію комплексної пенсійної реформи. Головною метою цієї реформи є захист осіб похилого віку від бідності, забезпечення ефективного розподілу гарантованого доходу пенсіонерів, відновлення фінансової стабільності пенсійної системи тощо. Модернізація системи пенсійного страхування передбачає цілий комплекс заходів. Так, Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачає запровадження накопичувальної пенсійної системи, і це в майбутньому забезпечить додатковий рівень пенсійних виплат громадянам з індивідуальних пенсійних рахунків. Цей же Закон передбачає, що призначення пенсій на пільгових умовах із зниженням пенсійного віку має здійснюватися через професійні та корпоративні фонди. Для врегулювання цієї проблеми передбачається запровадження обов'язкової професійної системи, яка функціонуватиме через систему недержавного пенсійного забезпечення та одночасно з накопичувальною системою пенсійного страхування. Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» з 2004 року запроваджено добровільний рівень пенсійного забезпечення.

Безперечно, основою для здійснення ефективної пенсійної реформи має бути сталий економічний розвиток країни. Разом з тим слід розуміти, що саме через сферу пенсійного забезпечення найбільш явно проявляється складний взаємозв'язок між соціальним та економічним розвитком суспільства. Пенсійне забезпечення може бути не тільки економічним тягарем, але важливою складовою або й безпосереднім досить вагомим фактором розвитку економіки. Одним із інструментів загальної стратегії економічного зростання та структурної реконструкції національної економіки може стати малий та середній бізнес. Тому, питання вдосконалення порядку сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування для суб'єктів підприємницької діяльності, які обрали спрощену систему оподаткування, на мою думку, є надзвичайно актуальним.

Зрозумілим є те, що «працюючі» або, в більш широкому сенсі, економічно активне населення, фінансують пенсії. Чим більша група активного населення, тим меншою є індивідуальна частка таких витрат на одного працюючого (внесок).

Вища зайнятість означає вищий рівень пропозиції робочої сили для виробництва, що стимулює ріст ВВП. Вища зайнятість стимулює потенціал щодо її зростання у перспективі. Зайнятість використання виробничих факторів веде до вищого рівня добробуту. Активне населення, переважно працюючі, виграють, так само як і пенсіонери. Організований державою перерозподіл може стимулювати поширення добробуту для всього населення, але державний перерозподіл не створює економічної бази добробуту [3, 41].

На даний час, згідно із змінами, внесеними до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в липні цього року, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок) та члени сімей зазначених осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, на період дії законодавчих актів з питань особливого способу оподаткування сплачують страхові внески з урахуванням частини фіксованого або єдиного податку, що перераховується до Пенсійного фонду України, у сумі не меншій, ніж мінімальний розмір страхового внеску за кожен особу [4]. Частина фіксованого або єдиного податку (42 %), що перераховується до Пенсійного фонду України, визначена Указом Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 3 липня 1998 р. № 727/98 [5].

З 1 січня 2011 року згідно з вимогами Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» суб'єкти підприємницької діяльності, які працюють за спрощеною системою оподаткування будуть сплачувати (вже незалежно від суми єдиного податку) пенсійні внески в складі консолідованого страхового внеску, розмір якого, також, має бути не меншим, ніж мінімальний страховий внесок за кожен особу [6, ст. 7].

У період до запровадження Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 2461-VI від 08.07.2010 р., суб'єкти підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування сплачували страхові внески у фіксованому розмірі без доплати до розміру мінімального страхового внеску. Як застраховані особи вони мали можливість, за бажанням, здійснювати відповідну доплату пенсійних внесків таким чином, щоб загальна сума сплачених коштів за відповідний місяць була не меншою, ніж мінімальний страховий внесок. У разі якщо зазначена доплата не здійснювалася, до страхового стажу зараховувався період, визначений пропорційно сплаченим внескам [4, ст. 24].

Запроваджений порядок сплати пенсійних внесків суб'єктами підприємницької діяльності часто стає предметом публічних дебатів і непорозумінь. Науковцями та фахівцями нерідко висловлюються діаметрально протилежні думки з цього питання. Незважаючи на теоретичну та законодавчу обґрунтованість кожної з позицій, на мій погляд, питання розглядається здебільше односторонньо.

Позиція фахівців щодо необхідності сплати протягом всієї трудової діяльності суб'єктами підприємницької діяльності страхових внесків за кожний місяць у розмірі не меншому ніж мінімальний страховий внесок ґрунтується на нормі Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яка передбачає, що до страхового стажу зараховуються періоди, протягом

яких особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок [4, ст. 24]. Цим же Законом передбачено, що законодавством не можуть встановлюватися пільги з нарахування та сплати страхових внесків або звільнення від їх сплати [4, ст. 18].

Поєднання вимог цих норм Закону з одним із основних принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування про рівноправність застрахованих осіб щодо виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, дійсно є підставою для твердження про необхідність сплачувати страхові внески до Пенсійного фонду застрахованими особами у розмірі, що є не меншим за мінімальний страховий внесок. Разом з тим, можна зауважити, що дотримання вимог вказаних положень забезпечуватиметься й у разі призначення пенсій цій категорії платників при обчисленні страхового стажу пропорційно сплаченим страховим внескам (де тривалість періоду, що зараховується до страхового стажу, визначається в місяцях як частка від ділення суми фактично сплачених страхових внесків за відповідний місяць на мінімальний страховий внесок за відповідний місяць), як це було передбачено нормами законодавства, що діяли до запровадження останніх змін.

Обґрунтованість рішення щодо необхідності сплати всіма застрахованими особами страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до розміру мінімального страхового внеску підсилюється ще й тим, що з набуттям права на призначення пенсії суб'єкти підприємницької діяльності, також, претендуватимуть на призначення пенсії із солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на рівні не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Таке право ґрунтується на нормах статті 46 Конституції України та статті 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Отже, забезпечення одночасного дотримання всіх цих норм Закону та принципу загальнообов'язкового державного пенсійного страхування про рівноправність застрахованих осіб щодо виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [4, ст. 7], безперечно вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування щомісяця в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок.

Водночас, існування не менш важливих сторін порушеного питання спонукає продовжити його розгляд. Це стосується дотримання конституційного права громадян, а в даному випадку, суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють за спрощеною системою оподаткування, щодо рівності їх перед законом. Наявність другої частини одного із важливих принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка передбачає рівноправність застрахованих осіб не тільки щодо виконання обов'язків стосовно сплати страхових внесків, а й рівноправності їх щодо отримання пенсійних виплат. Це стає додатковим аргументом для прийняття рішення про доцільність вдосконалення порядку сплати страхових внесків до Пенсійного фонду суб'єктами підприємницької діяльності, які працюють за спрощеною системою оподаткування. Адже при вирішенні питання тривалості сплати суб'єктами підприємницької діяльності страхових внесків до Пенсійного фонду, слід зважати на те, що вказана категорія підприєм-

ців, сплачуючи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в розмірі не меншому, ніж мінімальний страховий внесок, протягом періоду понад 20 років для жінок і 25 років для чоловіків, все одно отримуватимуть пенсію на рівні близькому до мінімального розміру.

Враховуючи зазначене, вважаю, досить виправданим підходом — встановити для всіх інших суб'єктів підприємницької діяльності, що працюють за спрощеною системою оподаткування, право й одночасно обов'язок сплачувати до Пенсійного фонду страхові внески в межах періоду або стажу роботи, необхідного для отримання мінімального розміру пенсії (чоловікам — 25 років, жінкам — 20 років), визначеного законом, а понад цей період участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування для суб'єктів підприємницької діяльності, на мою думку, може бути добровільною.

Складно не погодитися з твердженнями про негативний вплив на розвиток малого підприємництва запроваджених рішень щодо обов'язковості сплати мінімального розміру страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування всіма без винятку підприємцями, які працюють за спрощеною системою оподаткування. Це стосується тих категорії підприємців, які, сплачуючи такий страховий внесок, не зможуть скористатися правом на зарахування страхового стажу при призначенні пенсії, наприклад, особи, які сплачують страхові внески за основним місцем роботи, військові пенсіонери — підприємці тощо. Для цієї категорії підприємців, на мою думку, участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування може бути добровільною або, за їх бажанням, добровільною із зменшеним розміром страхового внеску та правом, у разі їх звернення, пропорційного зарахування стажу.

Підсумовуючи зазначене, з метою стимулювання розвитку малого підприємництва та зменшення його тінізації, пропоную вдосконалити порядок сплати страхових внесків для фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок) та членів сімей зазначених осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, застосовуючи диференційований підхід, не тільки з метою забезпечення дотримання інтересів та прав цих осіб, але й з метою стимулювання розвитку підприємництва, що сприятиме зростанню довіри до держави, збільшенню кількості підприємців, а значить і робочих місць та, відповідно, наповненню бюджету Пенсійного фонду.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Свенціцькі М.* Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні : прогноз — 2050. / М. Свенціцькі, Л. Ткаченко, І. Чапко / — К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. — С. 7.
2. *Сандлер Д.* Пенсійне реформування в сучасному світі / Д. Сандлер // Соціальний захист. — 2005. — № 8. — С. 20.
3. *Марек Гура.* Пенсійна реформа: Виклик для України / За ред. М. Свенціцькі, І. Чапко, А. Ермошенко. — К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2008. — 68 с.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України № 1058-IV від 09.07.2003р.
5. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва : Указ Президента України № 727/98 від 3 липня 1998 р.

6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 р.

7. Конституція України.

8. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.

9. Офіційний веб-сайт Міністерства праці та соціальної політики України / [Електронний ресурс]: Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua/>.

10. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України / [Електронний ресурс]: Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/>.

11. Офіційний веб-сайт Проекту USAID «Розвитку ринків капіталу» / [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://capitalmarkets.kiev.ua/>.

Лаврухіна Н. О. Проблемні питання сплати страхових внесків до Пенсійного фонду підприємцями, які працюють за спрощеною системою оподаткування

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано проблемні питання функціонування солідарної системи пенсійного страхування. Найбільшу увагу приділено питанню вдосконалення порядку сплати пенсійних внесків суб'єктами підприємницької діяльності.

Ключові слова: загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, солідарна система пенсійного страхування, страхові внески, суб'єкти підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок).

Лаврухіна Н. А. Проблемные вопросы уплаты страховых взносов в Пенсионный фонд предпринимателями, работающими по упрощенной системе налогообложения

Анотація. В статье рассмотрены проблемные вопросы функционирования солидарной системы пенсионного страхования. Особое внимание обращено вопросам усовершенствования порядка уплаты пенсионных взносов субъектами предпринимательской деятельности. Предложены рекомендации по урегулированию этого вопроса.

Ключевые слова: общеобязательное государственное пенсионное страхование, солидарная система пенсионного страхования, страховые взносы, субъекты предпринимательской деятельности, которые избрали особый способ налогообложения (фиксированный налог, единый налог).

Lavrukhina N. O. Problem questions of the payment pension dues by the entrepreneurial activity subjects, which work after simplified method of taxation

Annotation. There were found out the main problems in the solidarity pension insurance system in this work. The most attention was spared to the questions of the procedure of payment pension dues by the entrepreneurial activity subjects. There was expressed the recommendation for the settlement of these matters.

Key words: compulsory state pension insurance, solidarity system pension insurance, insurance payments, entrepreneurial activity subjects, which have chosen simplified method of taxation (fixed tax, united tax).

Стаття надійшла до редакції 22.11.2010.